
Bezpečnost ve východním Pobaltí

Reinhard Stuth

Doba, v níž skončilo rozdělení Evropy, je plná nových objevů, ovšem také znovuobjevení dávno objeveného. Rovněž v Pobaltí se za uplynulá desetiletí úplně vytratilo vnímání souvislostí. Oči německých turistů byly schopny dohlédnout jen od Kielu k Bornholmu. Teprve pád železné opony a jednání o rozšíření Evropské unie na sever podnítily Evropany k tomu, aby pomalu začali vnímat Baltské moře zase jako jeden velký svébytný prostor.

Pobaltské země jsou vzájemně úzce spojeny kulturní, historickou a zeměpisně geomorfologickou vzájemností. Nejen v dobách hanzy nebo švédské nadvlády bylo Baltské moře Středomořím mořem severu. Rádus hanzovní kontory sahal na počátku 15. století od Londýna přes Bruggy a Bergen až po Novgorod. Nejjižnějším hanzovním městem byl ale Krakov. Pobaltí bylo trvale formováno lübeckým a magdeburským městským právem, občanským vědomím, obchodním duchem, gotikou pálených cihel a soužitím mnoha kultur.

Znovuobjevení regionu severovýchodní Evropy

Z hlediska bezpečnostní politiky je severovýchodní Pobaltí objevováno teprve odnedávna. Prostor mezi Volhou a Odrou se přitom v západních hlavních městech posuzuje zcela rozdílně a už vůbec se o něm neuvažuje jako o nějakém celku. Velký zájem je o Polsko jako o velkého, bezprostředního souseda Německa a o kandidáta na vstup do NATO, Evropské unie a Západoevropské unie a také o Rusko jako o dědice jedné z velmocí. Mnohem menší zájem je o Ukrajinu, která si kvůli svému dosavadnímu nukleárnímu statutu a napětí ve vztazích s Ruskem zaslouží také jistou pozornost. Pobaltské země jsou považovány za hospodářsky, kulturně i jinak vyspělejší s ohledem na jejich poměr k Rusku, ale i to jen některými zeměmi. Jeden italský diplomat vyjádřil ve Vilniusu politování, že za dva roky viděl v tomto městě pouze jednoho jediného návštěvníka z nejvyšších politických kruhů. A v neposlední řadě Bělorusko je pro většinu jen bílým místem, spíše však předmětem okrajových poznámek než úvodníků.

Jedním z prvních, kdo rozpoznal význam severovýchodoevropského regionu a kdo z toho pro svou zemi vyvodil důsledky, byl bývalý švédský předseda vlády Carl Bildt.¹ Viděl, že Rusko může po stažení vojsk z celé střední Evropy a od Labe realizovat své strategické plány už pouze přes zúžený přístup k Baltskému moři v Kaliningradu, přes finské mořské zálivy a také přes Karélii a poloostrov Kola. Sankt Petěrburg zůstává v Pobaltí zdaleka největším městem a zároveň nejdůležitějším centrem zbrojního průmyslu. V důsledku toho může dojít – v závislosti na vnitropolitické situaci v Rusku – ke stupňování napětí v severovýchodní Evropě, včetně Švédska a Finska. Zde lze najít opodstatnění stoupajícího zájmu Finska o členství v NATO a v Západoevropské unii.

Jak to nyní vypadá s bezpečností a se stabilitou ve východním Pobaltí, západně od ruských hranic? Užitečný je vždy pohled na mapu. Polsko je zeměpisným spojovníkem mezi Německem, Běloruskem a také Litvou. Bělorusko, nejzápadnější stát Společenství nezávislých států, sousedí se třemi zeměmi, které nejsou členy SNS. Jeho hlavní město Minsk leží na stejné zeměpisné šířce jako dánské město Apenrade, jako Vilnius nebo jako Kodaň. Vzdálenost z Vilniusu do Stockholmu je menší než ze Stockholmu do Paříže.

Židovsko-litevský nositel Nobelovy ceny za literaturu Czeslaw Milosz mluvil o své rodné zemi jako o „této vzdálené hranici Západu“.

Z hlediska historie byly hraniční čáry mezi Odrou a Běrezinou po staletí dějištěm válek a ničení. Doby vlivné polsko-litevské velkoříše, k níž po určitou dobu náležel i Minsk, Kyjev a Oděsa a v níž úředním jazykem byl jazyk běloruský, se datují do středověku a na počátek novověku. Pokud některý ze států východního Pobaltí v posledních dvou stoletích vůbec získal nezávislost, pak byla tato nezávislost ve své existenci neustále ohrožena.

Jako příklady bitev, ničení a politiky paktů na východ od Visly lze jmenovat Tannenberg (v roce 1410 a 1914), Tauroggen, Tilsit a ústupovou operaci přes Běrezinu v roce 1812, popsanou Tolstým v románu *Vojna a mír*. Do této řady patří také Vilnius, který byl od 17. století nazýván litevským Jeruzalémem, protože až 40 % jeho obyvatelstva tvořili Židé, a který byl v období mezi dvěma světovými válkami anektován Polskem.

Za nezměrným utrpením v tomto století se skrývají jména Stalina a Hitlera, jenž má na svědomí taková zvěrstva jako Katyň, a opět se objevuje Stalin. Mezitím došlo v srpnu 1939 k paktu Molotov–Rippentrop. Jen v období tříleté okupace zlikvidovali Němci čtvrtinu běloruského obyvatelstva. I Černobyl lze zařadit kvůli jeho deprimujícímu účinku do tohoto výčtu. Sedmdesát procent běloruského teritoria bylo ozářeno, desetitisíce lidí byly přesídleny, ačkoli podle lékaře R. Netha z Hamburku: „Kofeny jsou důležitější než radioaktivita.“

Všudypřítomnost mocenského faktoru Ruska

Dnes – pět let po vyhlášení nezávislosti Běloruska a pobaltských států a šest let existence svobodné, postkomunistické střední Evropy – určují každou zahraniční, bezpečnostní a obrannou politiku v tomto regionu dvě základní témata:

1) Jaký je vztah k integračním strukturám, které jsou stále ještě západoevropské a severoatlantické?

2) Co bude dělat Rusko?

Ani v kratší, ani v delší perspektivě nelze předvídat, jakou cestou se bude Rusko ubírat. Budou důsledně prováděny hospodářské reformy? Bude upevněno vnitřní uspořádání? Bude Rusko ve své zahraniční politice usilovat o hegemonii?² Bude se ruská společnost jen modernizovat, nebo také přizpůsobovat Západu?³ Jakou roli bude hrát armáda ve vnitřní a vnější politice? Je Rusko schopno dostát svým závazkům týkajícím se dodržování lidských práv? Jak bude Moskva řešit hranici mezi Evropou a Asií? Krátce a stručně: Zatímco německá otázka je už vyřešena, bude nyní Evropa po desetiletí stát před otázkou ruskou.

Nedůvěra a odstup nejsou dobrými předpoklady pro stabilitu a bezpečnost mezi sousedy. Nikdo však nemůže nařídít Litvě, Lotyšsku, Estonsku, České republice, Slovensku a Polsku důvěru k Rusku.⁴ A potlačit špatné zkušenosti z novějších dějin by byla špatná, dokonce nebezpečná rada. Důvěra a přátelství mezi Rusy a jejich sousedy bude potřebovat hodně času. Jedno africké přísloví říká: „Tráva neroste rychleji, když se za ni tahá.“

Mnohé bude záležet na tom, jak se bude Rusko stavět k novým poměrům. Zatím nelze rozeznat žádnou jasnou linii. Na straně jedné se ruské jednotky zcela a podle dohody stáhly k 31. srpnu 1994 z většiny zemí ležících na západ od Ruska.⁵ Také vztahy k pobaltským zemím se od odstoupení Chazbulatova a od nových voleb zlepšily. Na druhé straně však zůstávají ruští vojáci více či méně proti vůli Moldovy a Ukrajiny v Podněstří a na Krymu. Vojenská koncentrace v oblasti Kaliningradu přesahuje veškerou míru, nezbytnou k sebeobraně, a dává podnět k těmto nepřijemným spekulacím. Kromě toho leží vojenská oblast Sankt Petěrburg tak blízko Estonska a Lotyšska, že stažení se z Pobaltí nemá ze strategického hlediska žádný velký význam.

Naproti tomu trvajícím rozmístěním ruských jednotek v Bělorusku kvůli kontrole strategických jaderných zbraní, které se stále ještě nacházejí na tomto území, po dobu jejich stahování až do konce roku 1996 nachází pochopení u všech zúčastněných zemí. Bělorusko tak

zatím nemá žádnou kontrolu nad jadernými zbraněmi. V Lisabonském protokolu ze dne 23. května 1993 se Minsk zavázal, že se „v nejkratší možné době“ připojí ke Smlouvě o nešíření jaderných zbraní z 1. července 1968 jako bezjaderný členský stát (článek V).

U většiny sousedů Ruska vzbuzuje také obavu pro ně nebezpečná vojenská doktrína, která určité státy označuje pojmem „blízké zahraničí“. Ministr zahraničí Andrej Kozyrev prohlásil 17. ledna 1994, že Rusko považuje celou oblast bývalého Sovětského svazu za „sféru svých strategických plánů“.⁶ V Litvě je možné všude slyšet, že se Rusům prostě nedá věřit. Při dvoustranných a mnohostranných jednáních se s námi nezachází jako s rovnoprávným partnerem, tvrdí ministerstva zahraničí a obrany ve Vilniusu. Stále něco nového mohou uvádět jako životně důležité: tranzit z a do Kaliningradu, ruská menšina, nyní už odstraněná radarová stanice ve Skrundě. Mezitím prezident Jelcin znemožnil Litvě uzavření dohody o volném obchodu s doložkou nejvyšších výhod, pokud Vilnius neposkytne Ruské armádě výhodnější – to znamená především nekontrolované – tranzitní podmínky do Kaliningradu. Zde se mnohem jasněji ukazuje, že by přispělo k atmosféře důvěry a míru, kdyby se partneři, sdružení v Organizaci pro bezpečnost a spolupráci v Evropě, dohodli na společných základních pravidlech pro vojenské doktríny.

Budování důvěry je značně ztěžováno rovněž politikou blokády vůči členství Polska, Maďarska, České republiky, Slovenska a pobaltských zemí v NATO. Často je kladena otázka, jaké úmysly Moskva opravdu má, když se vši silou pokouší zabránit rozšíření čistě obranného paktu, který nabídl všem následnickým zemím Sovětského svazu Partnerství pro mír. Koneckonců k základním lidským právům, které byly uznány OBSE, patří právo na to, že se každý stát může svobodně připojit k nějakému paktu, a tak vyjádřit své právo na sebeurčení.

Mocenský faktor Rusko visí jako stín nad východním Pobaltím. Přitom se v Praze, ve Varšavě, ve Vilniusu, v Rize a v Tallinu ne vždy přijímá s pochopením, když Západoevropané poukazují na to, že má prezident Jelcin stabilizující vliv, že nakonec vždy dodrží dohody a že se i jinak projevuje jako spolehlivý partner Západu. Mocenské poměry v Moskvě jsou příliš křehké na to, aby mohly zakládat vlastní budoucnost a bezpečnost na jednotlivých osobách. Příliš rychlé odcizení Jelcina od důvěryhodných demokratů a reformátorů, jako je Jegor Gajdar a Gennadij Burbulis, a stoupající závislost na armádě a bezpečnostních silách starého moskevského stylu mnohé znepokojuje. Velmi iritující je kromě toho možnost, že mohou začít hrát větší roli politici typu Žirinovského.

Zároveň však žádná země světa nemůže uniknout své zeměpisné poloze. Realismus, trpělivost, velká ochota ke kompromisům, budování spolupráce a zřeknutí se nacionálních emocí jsou nejjistější cestou k mírovému a opravdu dobrému sousedskému soužití. Tato cesta zároveň urychluje vstup středoevropských a pobaltských států do Evropské unie.

Zvláštnost Běloruska – nechtěná nezávislost

Na rozdíl od všech sousedů udržuje Bělorusko jen velmi nepatrné zahraniční kontakty. Úplný opak však platí pro Rusko, na něž je všechno – politika, hospodářství a kultura – směřováno.⁷ Důvodem toho jsou tři faktory:

1) V Bělorusku chybějí téměř jakékoli tradice národního uvědomění. Už za cara byla země kulturně velmi rusky orientována. Konečně i za Gorbačova bylo Bělorusko republikou, která byla nejvíce rezistentní vůči reformám. Byla jedinou republikou, která si nezávislost vlastně vůbec nepřála. Vlastní jazyk Bělorusové téměř nepoužívali. Zůstal jazykem sedláků a některých básníků. Inteligentní, mladý náměstek ministra zahraničí Valerij Tsepko to vyjádřil následovně: „Politicky se může Bělorusko proti Rusku obrátit, kulturně a lidsky však ne. Víc než Rusové nám jsou cizí naši západoevropské sousedé.“

2) Hospodářsky je Bělorusko zcela závislé na Rusku. Osmdesát procent zahraničního obchodu probíhá s tímto partnerem. V dohlednu není zásadní změna orientace. Kromě toho je Bělorusko vůči Rusku velmi zadlužené díky dodávkám energie.

3) Podstatná příčina by mohla spočívat také v tom, že jsou lidé v Bělorusku mnohem

opatrnější než jinde. V dějinách byli příliš často zneužíváni, ponižováni a utiskováni. Mnozí jsou přesvědčeni o tom, že nejbezpečněji se jede ve stínu mocného souseda. Naproti tomu důvěra ve vlastní síly není dostatečně rozvinutá. Obzvláště zřetelně je to cítit z výroku rektora Evropské humanitní univerzity v Minsku: „Na úspěch našich beznadějných snah!“

Při nástupu nového prezidenta Lukašenka do funkce to vypadalo tak, že Bělorusko mffí k jakémusi druhu znovusjednocení s Ruskem. Současně však lze pozorovat, že se země sama odhaluje – nespektakulárně, bez konfrontací s jinými, tiše, právě oním běloruským způsobem.

Přítom návštěvník má v Minsku dojem, že jsou odpovědní činitelé jakoby zdolávání svými novými úřady a funkcemi. Spíš vzniká dojem, že připojení k Rusku vrhá Bělorusko do beznaděje. Ví se, že kdyby to mělo být jako dřívě, bylo by hůře než dřívě. Katalyzátorem tohoto procesu utváření veřejného mínění byl návrat do rublové zóny, jenž byl dohodnut v dubnu 1994 předchozí Kebičovou vládou a který způsobil úplné hospodářsko-politické podřízení Běloruska Moskvě. Právě ruský rubl je ve srovnání s běloruskou měnou považován za tvrdou měnu.

Upevnění zpočátku nechtěné nezávislosti je tedy třeba teprve očekávat. Nicméně tu zůstane silná orientace na Rusko. Na rozdíl od ostatních sousedních států se zde nebudou příliš rozvíjet vztahy s Evropskou unií. Členství v Evropské unii – které nebude realistické ještě po celá desetiletí –, nebo pouhá asociace k Evropské unii, nic z toho není v současné době běloruským cílem. Lze to vyjádřit ještě jinak. Pravděpodobně nikdo se necítí být postaven před rozhodnutí, jakým směrem se má Bělorusko ubírat, zda evropsky západním, či poloevropsky ruským. Mnohý návštěvník, který vidí Bělorusko západoevropskýma očima, věří, že se tam přiblížil k hranicím Evropy. Gotika však sahá jen do Košic, Prešova a Lvova a ruská pravoslavná církev není doposud příliš poznamenána osvícenstvím. Zatímco města položená na západě země a silně dotčená polskou kulturou, jako je Brest, Grodno, Nesvič a Mir s jeho historickým zámekem, působí (středo)evropsky a připomínají Minsk, místa ležící od Minsku na východ zase sibiřská města typu Novosibirska. Dokonce hospodářky nejzaostalejší oblasti Portugalska nebo Moravy jsou na tom mnohem lépe než nejrozvinutější části Běloruska. Hlavní důvody této zaostalosti – války, ničení, sovětský systém – jsou nasnadě, dojem se však nezmění. Kromě toho se prezident a vláda vždy stavějí k evropským a mezinárodním otázkám jen zdrženlivě. Přednost má řešení vnitřních problémů, samozřejmě vždy posuzovaných v souvislosti s Ruskem. Otázka, kde zůstane Bělorusko, když se sousední země – Polsko a Litva – v ne příliš vzdálené budoucnosti stanou plnoprávnými členy Evropské unie, zůstává nezodpovězená. Evropská unie a NATO se brzy dotknou na polsko-běloruské hranici přímo velkoruské sféry vlivu. Při dobré vůli na obou stranách se právě zde nabízejí vynikající šance k budování mostu. Ale bude to všechno jiné, jen ne lehké.

Populární je představa úzké spolupráce mezi pobaltskými státy, Běloruskem, Ukrajinou a nejlépe také Polskem, Maďarskem, Rumunskem a Moldovou. Přehlíží se ovšem skutečnost, že snad s výjimkou Ukrajiny žádný z uvedených států není zainteresován na této pobaltsko-černomořské spolupráci. Bělorusko je opomíjeno také ze strany pobaltských států. V těchto zemích jsou Bělorusové mnohými bráni spíš jako ruští, než jako Rusové. Pro Polsko coby západní zemi nepřicházejí tyto mezievropské cesty tak jako tak v úvahu. Kromě toho by úspěšná černomořsko-pobaltská spolupráce působila jako závora před Ruskem a v Moskvě by mohla vyvolat podobný dojem jako příliš úzká spolupráce Turecka s pěti kavkazskými a středoaasijskými islámskými státy.⁸

Podobně nereálně vypadá běloruská představa vlastní neutrality. Ani poslanci Výboru pro národní bezpečnost Nejvyššího Sovětu (stále ještě se takto nazývá), ani vysoce postavení armádní činitelé nebo vedoucí představitelé Ministerstva zahraničí nemají přesnou koncepci neutrality. Má to být ozbrojená neutralita? Má být chápána aktivně nebo pasivně? Jaké je stanovisko ke Smlouvě členských zemí SNS o kolektivní bezpečnosti? Vůči komu bude země neutrální po skončení antagonismu mezi oběma bloky? Jakým způsobem

je možné v současné době sloučit neutralitu s budováním evropských bezpečnostních struktur (NACC, Partnerství pro mír, OBSE)? Na žádnou z těchto otázek nemá Minsk jasnou odpověď.

Ani k tématům, která jsou blízká tématu členství Polska v NATO, neexistuje žádné jednoznačné stanovisko. Většinou se opakuje pouze ruské stanovisko. U generality to sotva překvapí, jen málokdo z nich musel v posledních letech vyměnit výložky na uniformě. Na Ministerstvu obrany generálmajor Portnov na toto téma prohlásil: „Kdo chce přijmout Polsko do NATO, ten potřebuje jen nárazníkovou zónu vůči Rusku. My (!) bychom také potřebovali nárazníkovou zónu vůči západní alianci.“ V Ukrajinské armádě, především v Černomořské flotile mezitím už zaznívají jiné tóny.

Ojedinele se vyskytnou také jiné výroky. Náměstek ministra zahraničí jednou prohlásil, že když byla rozpuštěna Varšavská smlouva a v Evropě lze cítit signály spolupráce, nemusí jako politik spatřovat žádné nebezpečí v tom, když bude chtít NATO přizvat k členství více zemí a tím se přiblíží k běloruské hranici. Všeobecně i na tomto je zřejmé, jak daleko je Polsko pro Bělorusko. Vědomí toho, že cesta do Evropy vede přes Polsko, je úplně nulové. Současně se nabízí otázka, zda polská vláda dělá ze své strany dost pro to, aby svou vlastní aktivní východní politikou budovala vztahy k sousedům na druhé straně Bialystoku.

Kaliningrad – Achillova pata z hlediska bezpečnostní politiky

Už jediné téma by samo o sobě ospravedlňovalo užší spolupráci ve východním Pobaltí: budoucnost ruské enklávy Kaliningrad.⁹ S touto oblastí sousedí Polsko a Litva. Rovněž Bělorusko je tranzitní zemí. Kaliningradská oblast je dnes nejvíce militarizovanou oblastí v Evropě. Možná se tam skladují i jaderné zbraně. Ozbrojené síly, z nichž byly mnohé staženy z Německa, jsou v ubohém stavu. Vojáci jsou rozděleni do různých jednotek, jejichž štáby sídlí třeba v Sankt Petěrburku, ve Smolensku nebo dokonce v oblasti Černomoří.

Ruská vláda nesleduje Kalinigradem žádnou konkrétní koncepci. Byla sice vyhlášena zóna volného obchodu „Jantar“, ale ta nebyla nikdy uskutečněna. Dominuje tu zjevně militaristické hledisko. Každý pokus, ať už by byl z jakékoli strany, aby se ujasnila dlouhodobá perspektiva především v hospodářské oblasti, naráží na chladný nezáměr.

Mylně pochopené tóny ze Západu, kromě jiného i z Německa, aby se Kaliningrad téměř jako čtvrtá pobaltská republika postupně vzdálil od Ruska, pochopitelně ještě více zůstily moskevské stanovisko.¹⁰ Objevilo se zde příliš mnoho aktivit až po přesídlení etnických Němců ze Sibíře a ze Střední Asie, aktivity, jejichž záměry nebyly pokaždé správně interpretovány, působily kontraproduktivně. Souhlas Polska, kterého se to také týká, k tomu rovněž příliš nepřispěl.

Nesmí se ovšem přehlížet skutečnost, že ruská vláda před nějakým časem zcela normalizovala přístup k oblasti, zahájila některé společné podniky a výstavbou dálnice jižně od Kaliningradu až k polským hranicím opatrně podporuje rozvoj obchodu a obchodní výměny. Koneckonců funkce Kaliningradu jako mostu je zcela v ruském zájmu, neboť Rusko potřebuje více oken k Západu než Západ k Rusku.

Jestliže je dnes ruská politika kolem Kaliningradu spíš promarněnou šancí, kromě jiného také šancí k tomu, aby se profilovala jako pobaltská země, pak zůstává tato oblast a její bezpečnostněpolitický status a silná vojenská přítomnost pro Evropu Achillovou patou. Rusko, Litva, Polsko a Německo – prakticky každá země by mohla v libovolnou dobu způsobit eskalaci. Už jednou existovala v bezprostředním sousedství, a to v Gdaňsku, osudná problematika koridoru. Vůbec žádná země by nechtěla způsobit nějaké napětí, ale právě naopak. Všichni zúčastnění jsou opravdu zainteresováni na klidu v této oblasti. Právě Litva aktivně usiluje o to, aby zabránila izolaci Kaliningradské oblasti. Proto mohou mít obyvatelé této oblasti bezvívový styk s Litvou. Jisté přiblížení k Evropě a také značení internacionalizace v rámci OBSE by tedy byly smysluplným opatřením k prevenci krize.

Čím uvolněnější je situace, tím snadněji je možné přijmout opatření pro případ nějakých horších časů. Bylo by užitečné také větší zapojení Evropské unie, tím spíše, že Evropská unie má po přijetí Finska 1 200 km dlouhou společnou hranici s Ruskem a že se blíží i přijetí Polska. Evropský parlament udělal v této věci už mnoho hodnotné práce.

Význam pro Českou republiku

Východní Pobaltí se tedy už dávno změnilo z přestupní stanice velké politiky na zásadní oblast evropské bezpečnosti. Konečné přijetí Polska a pobaltských zemí do obou evropských organizací, které představují kotvu hospodářské a politické stability, a to do Evropské unie a do NATO, je tedy ve vlastním bezpečnostněpolitickém zájmu celé Evropy.

Španělsku nesmí být napětí v tomto regionu lhostejné, stejně jako Německu nebo České republice napětí v Maghrebu. Hospodářsky, politicky a vojensky sedí všichni členové Evropské unie už dávno v jednom člunu. Když utrhá loď ránu na jedné straně, musí také ti, kdo sedí na straně opačné, přesehnout do záchranných člunů.

I když Čechy na rozdíl od pojetí Williama Shakespeara neleží u moře, přesto jsou otázky bezpečnosti ve východním Pobaltí pro Českou republiku důležitější, než se v Praze zdá. Ostrava je blíže Kaliningradské oblasti a Minsku než Frankfurtu nad Mohanem nebo Bonnu. Bezpečnost pro Českou republiku vyžaduje pozorný pohled, ba ještě víc – export stability také severovýchodním směrem. Zde se nabízí úzká spolupráce s Polskem. Čím více přispějí Češi ke zvládnutí tohoto úkolu, tím atraktivnější bude také jejich vstup do NATO pro zatím ještě váhající síly v Severoatlantické alianci.

Kdo tedy chce více stability, více spolupráce a více vzájemné závislosti v severovýchodní Evropě, ten musí podporovat rozšiřování Evropské unie a NATO na východ a snažit se drasticky omezit vojenskou přítomnost v Kaliningradské oblasti. Také zde přísluší Evropské unii s její dlouhou východní hranicí a s jejími rozsáhlými politickými a hospodářskými možnostmi k jednání o společné zahraniční a bezpečnostní politice a o politice v oblasti obchodu, ekologie a dopravy až po nástroje příhraniční spolupráce stále větší odpovědnost. Baltské moře se tak může stát tím, které nejlépe zajistí mír a blahobyt – evropským vnitrozemním mořem.

¹ Srov. příspěvek poradce ministerského předsedy Bildta o otázkách bezpečnostní politiky. Bildt, C.: Krister Wahlbäck, der unwägäre Osten – Eine schwedische Sicht neuer Sicherheitsprobleme. Europa-Ahiv, Nr. 3/1993, s. 59–64.

² Podrobnou analýzu vztahů v oblasti bezpečnostní politiky mezi Ruskem a Západem provedl ministr obrany Volker Rühe na 101. bergedorfských rozhovorech ve dnech 26.–27. 3.1994 v Sankt Petěrburku. Protokol č. 101, Hamburg 1994, s. 42–48. Rovněž viz Wettig, G.: Die Rolle der NATO aus Moskauer Sicht. Außenpolitik, Nr. 2/1994, s. 123–133.

³ Podrobněji viz Kühnhardt, L.: Der Osten des Westens und die „russische Frage“. Europa-Archiv, Nr. 9/1994, s. 239–247.

⁴ K mnohovrstevnosti vztahu k Rusku z hlediska pobaltských zemí viz Born, K.: Rückkehr nach Europa? Politische Meinung, Nr. 277, Dezember 1992, s. 17–22.

⁵ Jaký těžký dopad má pro Rusko stažení se z Pobaltí, je zřejmě už při pohledu pouhých pět let zpátky. K imperiálnímu stanovisku Gorbačova a tehdejšího politického byra KSSS viz Tschernajew, A.: Die letzten Jahre einer Weltmacht. Stuttgart 1993, s. 289–293.

⁶ Srov. Meiers, F. J.: Die Denuklearisierung der Ukraine: Wunsch oder Wirklichkeit? Aktuelle Kurzanalysen Nr. 5 der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik, Bonn, April 1994.

⁷ Podrobněji viz Umbach, F.: Außen-, sicherheits- und verteidigungspolitische Orientierungen Weißrusslands. Osteuropa, Nr. 3/1994, s. 242–245. Srov. též Hoff, M., Timmermann, H.: Belarus in der Krise: Die „Partei der Macht“ drängt auf Rückwendung nach Rußland. Berichte des Bundesinstituts für ostwissenschaftliche und internationale Studien, Nr. 22/1994 (April 1994), s. 23–27.

⁸ V tomto smyslu se o pobaltsko-černomořské spolupráci vyjadřuje také Bernd Johann. GUS ohne Zukunft? Independenz – Materialien und Schriften der Stiftung Entwicklung und Frieden, Nr. 15, Bonn/Duisburg 1993, s. 35. Ke spolupráci Turecka a islámských států bývalého Sovětského svazu viz reakce Moskvy na vrcholné setkání těchto států v říjnu 1994 v Istanbulu.

⁹ Šetření v kaliningradské otázce jsou čím dál čtenější. Viz Lange, P. H.: Das Gebiet Kaliningrad-wegscheide für Rußlands politische Strategie. Europa-Archiv, Nr. 10/1993, s. 289–298. Viz též Große-Jütte, A.: Die Region

Kaliningrad/Königsberg: Chance oder Gefahrenherd im Ostseeraum? Aus Politik und Zeitgeschichte, Nr. B 18-19/1994, 6. 5. 1994, s. 32-45. Z politického hlediska viz Böhmer, W., Koschik, H., Pflüger, F., Schmidt, Ch.: Kaliningrad/Königsberg – Risiken und Chancen seiner Entwicklung, Standortpapiere der Arbeitsgruppe Außenpolitik der CDU/CSU-Bundestagsfraktion. Bonn 1994.

¹⁰ Podobné obavy by mohlo v budoucnosti vyvolat v Moskvě, kdyby se měla rýsovat užší příhraniční spolupráce mezi novým členem Evropské unie Finskem a ruskou Karélií. Srov. Hubel, H.: Welche politische Bedeutung hat die „Norderweiterung“ der Europäischen Union? Aktuelle Kurzanalysen Nr. 6 der Deutschen Gesellschaft für Auswärtige Politik, Bonn, Mai 1994.